SZÉPIRODALMI KERT

HETIMELLÉKLET

A „MAGYAR ÁLLAM“-hoz

41. sz. | BUDAPEST. | 1899.

Az ünneprontók.

(*Arany balladája.*)

(Eszthetikai fejtegetés.)

(Vége.)

Jelen költeményben teljesnek tartom ezt a hatást, mert a költői hatásnak minden eszközét felfedeztem benne. Eszméit helyeslem, — mert én is ugy gondolkozom; érzelmei, — szivem közepéből valók. Hanem e költemény müfaji meghatározásánál kételyek merültek fel bennem. E kételyt első sorban maga a költemény tárgya ébresztette fel bennem, másodsorban tanitó célzata. Az ugyan igaz, hogy a balladának tárgya (szigoruan) megállapitva nincsen, de mégis mintegy megvárjuk, hogy a balladában valamely személy, vagy személyek emberileg elképzelhető s elfogadható sorsváltozáson menjenek át, ugy hogy bennünk az illető személy, vagy személyek sorsa a szánalom érzetét fölkeltse. Már pedig ehhez mindenek előtt szükséges, hogy legyen valamelyes vétség, melyet se csoda, se véletlen, hanem érdemlett bünhődés kövessen.

Ha elfogadjuk a balladának ezen meghatározását: (a ballada) tragoedia dalban elbeszélve, a jelen költeményből hiányzik a tragikum; mert hiszen a tragikumból éppen az van kizárva, a mi e költemény savát képezi: a csodás öreg dudás, ki a feléje irányzott ütésekből mitsem érez, a kinek muzsikálására az egész tömegnek táncolnia kell s végül a fojtó kéngőzben való eltünése az egész táncoló csoportnak.

Ha azonban teljesen a költő lelki világába helyezkedünk, csak helyeselnünk lehet a kivitelt. A költő vallás-erkölcsi érzéke volt alapja e münek. A 10 parancsolat harmadikja: megemlékezzél róla, hogy ünnepeket szentelj, lebegett a költő szemei előtt s lehet, hogy egy konkrét eset is, talán az itt elbeszélt eset, melyben az ünneprontók vétségükért lakoltak. Igen ám, de milyen itt a vétség? Isten ellen irányul, kit a költő nemcsak nagynak, hatalmasnak, de igazságosnak s bosszuállónak is képzel, ki a rajta ejtett sérelmet megtorolja, még pedig csodálatos módon, a mi igy nagyon természetes.

De azt is tudjuk, hogy a tragikumban az isteni beleavatkozásnak, csodának nincs helye. Már pedig az „Ünneprontók“-ban Isten ellen való vétek Isten által van büntetve, tehát a valódi tragikum nincs meg benne, ennélfogva nem valódi ballada. Ezen alapon e költeményt élénkebb szerkezetü, lirai motivumokkal átszőtt mondai elbeszélésnek mondhatom, melynek alapja a vallásos hitből fakad-célja vallás-erkölcsi tanitád mondaszerü bünhődés előtérbe állitása által.

Ha azonban a másik meghatározást veszem alapul: a ballada dráma dalban elbeszélve, kételyem az egy pontra nézve is eloszlik s készséggel ismerem el az „Ünneprontók“-at valódi balladának. A drámai elem ugyanis nem zárja ki föltétlenül a vallási elemet, sem a csodát, sem az isteni büntetés eszméjét. S ha még hozzáteszem, hogy a drámai elem a balladában jóformán csak annyiban szükséges mint valamely épületen a tető s valamint a tető magában nem ház, ugy a drámai elem magában nem alkothat balladát, kiviláglik, hogy a ballada drámaisága nem egészen oly természetü, mint a valódi drámák drámaisága. A balladában elég, ha a párbeszédes szerkezet bizonyos cselekmény rohamosabb előhaladása jelzi a drámaiságot. Minthogy pedig mind a kettő élénken szemünkbe ötlik az „Ünneprontók“-ban, a drámai elem kellőleg képviselve is van benne. Ám lássuk! A költemény két első strófája a bevezetőrész. Két gyönyörü kép a két strófa. Az elsőben a messzehangzó szent harangszó hivja a hivőket imára, imára; a másodikban a piros pünkösd napját festi, mely ragyogva nyilik mint hajnali rózsa. A harmadik strófánál megkezdődik a tár-

gyalás. Élénk kérdéssel átszökken a nyugalma ünnep fönséges csendjéről az ünneptrontók zajo lármájára, rekegő szitokjára és otromba kacajára, melytől reszket az egyház tornya. Ott tombol a még szombat este összegyült társaság a templommal szemben levő házban. Szerencsésen átvirradtak a vasárnapra.

A szesztől elkábult népség nem elégszik meg a kurjongatással, lármával, zenét akar hallani, táncolni, tombolni óhajt. A negyedik strófában egy, talán maga a házigazda, muzsikás után kiált s küldi a lányát, hogy hozzon muzsikást a milyent tud. Szinte látszik tajtékzó szája, mámoros feje, összekuszált haja s beesett szeme, mely hirtelen forgásában egyszerre megállapodva, mereven bámul a hely felé, a honnan egy hang azt kiáltja, hogy Zsuzska maradjont mert a kufercest vele akarja járni.

Talán a lány szeretője, talán valamely mámoros öreg pajkoskodott a gazdával. No de nem tüztek össze a kiküldetésben, mert éppen kapóra közeleg egy sanda, szikár, csúf szőrös öreg dudával a kezében.

A mint meglátja a részeg had, képzelhetni, mily zajjal követeli, hogy az öreg müvészetével gyönyörködtesse „Ide a Jebuzen pofádat! Mert megkeserüli a hátad", hallatszik ki egy hang a sokaságból. Az öreg tiltakozik s nem akar dudálni, mert hisz: „papolnak ott benn..." A most következő jelenetet, noha nem irja le a szerző, de könnyü elképzelni: vad szitkozódás, átkozódás, ugrálás s fenyegető mozdulatok „Az enyém, ha töröm, hanem ez az ünnep; enyém ha szidom, ez az Isten!" A 7-ik strófájában megkezdődik a zene, a tánc, a 8-ikban már megunta a vigadósereg a táncot. De hasztalan káromkodnak, az öreg tovább dudál s nekik mintha valami titkos erő rángatná őket, tovább is táncolniok kell.

A 9-ik strófa hiven jellemzi a kétségbeesett tömeg kinos helyzetét. A táncoló alakok nem emberek már, ki vannak kelve képükből, leülnének már, pihennének, haza is mennének, szánják is az ünneptörést, majd dühükben verik, öklözik a dudást, de bizony csak a nagy üres levegőét öklözik, verik. Nagyon természetes, hogy ennek hamar hire megy a faluban, a templomból kijövő emberek oda tódulnak, a szülők, testvérek, gyermekek is jönnek, hogy hazavigyék hozzátartozóikat.

De nem vihetik ők sem haza a tombolókat. (10—11 strófa.) S ez alatt telik az idő. Elérkezik az éjfél, (12 strófa) a bünhődés igazi órája: mind egy szálig elpusztul az őrült táncban, mint „mondják a pokol tüzes fenekére."

Ez utotsó strófa egyszersmind a mü befejezése is. Mint látható az események rhapsodikus egymásutánban következnek egymásra, közbe-közbe heves szóváltások, párbeszédek tarkitják az elbeszélést. Nagyobb ugrást különben alig találuuk az egész mese folyamán, mind a mellett a balladát annyira jellemző szakadozottság s olykor homály feltünik egyik-másik részben (6. 10. str.)

Legnagyobb részén az elbeszélés hangja vonul végig, átszőve a vallásos lélek szánó érzelmével. A liraiság nemcsak a külső formában nyilatkozik meg, hanem abban a méltó felindulásban, melyet a költő is érez az ünneprontókkal szemben.

Egyesek jellemzéséről e müben szó is alig lehet, mert hiszen a Zsuzsi lányon s a vén dudáson kivül személy sincsen megnevezve. Zsuzsiról is csak annyit tudunk, hogy pirositós képe van s hogy nem igen akaródzik neki a mulatságból távozni. Az öreg dudás képe már jobban kidomborodik. Benne föl lehet ismerni a büntető s boszuló Isten ostorát. Visszataszitó a külseje s szinleg először nem hajlik a duhajkodók követelő szavára, hátha magukhoz térnek.

Végre mikor kényszeritik, ravasz mosolylyal megkezdi a dudálást s fujja szakadatlan, mig nem elérkezik a bünhődés ideje. Az öreg csakugyan a megsértett Istenség boszujának méltó végrehajtója s megbizatásának pontos teljesitője. A részegeskedők tomboló kedvének, az éggel szemben kifejezett dacolásának, vad féktelenségének s később kinos vergődésének a megszólalásig hü képét adja a költő mesteri kéz, mesteri vonásai! Nem reszket az edzett kar, biztosan illeszti ecsetjét a vászonra.

Részünkre csak a bámulás marad hátra s azon eltökélés, hogy eszméit magunkéivá téve, igyekezzünk törhetetlen akarat erővel az eszményi felé, melyet feltalálnunk a századvég ezer baja s számtalan csábító élvei között legfőbb s legszentebb kötelességünk s óhajunk.

Gaudeneczius.

A Szentegyház.

Szentegyházunk gyöngy falát csókolom
Büszkén áll még, büszkén a csonttorony,
De felleg jő rombolni ékeit:
Alázd Jézus titkos ellenségit!

Jogot, vagyont készülnek rabolni
A pokolnak lánggal égő torki,
El is vinnék, ámde ott azt védik;
Verd le Jézus titkos ellenségit!

És győzzön bár az ellenség hadja,
Jézus házát végkép soh'se hagyja,
Szivárványát imáink elérik:
Sujtsd le Jézus titkos ellenségit!

Szentegyházunk gyöngy falát csókolom,
Dicső kereszt áll a büszke ormon,
Az emberek rajta Jézust nézik;
Meggyőzi Ő minden ellenségit!

Csuppay Béla.

Magyarországi mumiák.

Irta: Tóth Béla.

(Vége.)

A legény nem került elő a bányából és a leány az nap reggel hiába szegte menyegzőjükre a vörös szélü fekete keszkenőt; mikor az ifju bányász nem jött elő, a leány félretette a keszkenőt, megsiratta vőlegényét és nem feledte el soha.

Lőn pedig, hogy Lisszabon városát elpusztitotta a földrengés, a hétéves háboru elmult, Ferenc császár meghalt, a jezsuita-szerzetet megszüntették, Lengyelországot felosztották, Mária Terézia meghalt, Struenseet kivégezték, Amerika szabaddá lett, az egyesült francia és spanyol hadi erő nem birta Gibraltárt megvenni.

A törökök beszoritották Stein generálist a Veterani-barlangba Magyarországon és József császár is meghalt.

Gusztáv svéd király meghóditotta orosz Finnországot, kiütött a francia forradalom, kezdődött a hosszu háboru és II. Lipót császár is sirba szállott.

Napoleon elfoglalta Poroszországot és az angolok bombázták Koppenhágát és a gazdaemberek vetettek és arattak.

A molnár őrlött, a kovácsok kalapáltak, a bányászok érceket kutattak földalatti műhelyükben. Végre aztán a faluni bányászok 1809-ben, János fővétele körül, két akna között utat akartak ásni, jó háromszáz röfnyire a föld alatt; és a törmelékben, a vitriolvizben megtalálták egy ifju holttestét, melyet a rézgálic át meg áthatott, de azért olyan ép és változatlan volt, korát és arcának vonásait annyira meglehetett ismerni, mintha csak alig egy órája halt volna meg, vagy egy kicsit elszunnyadt volna munkaközben.

De mikor kihozták a napvilágra, atyja, anyja, barátai, ismerősei már mind rég meghaltak, senki sem ismerte meg az alvó ifjut, senki sem tudott szerencsétlenségéről; mig végre eléjött egykori menyasszonya annak a bányásznak, a ki egy nap lement a bányába és nem tért vissza többé. Az összetöpörödött, ősz leány mankón vánszorgott elé és ráismert vőlegényére; nem fájdalommal, inkább boldog örömmel borult a kedves halottra és mikor magához tért egy kicsit, azt mondta: „Ez az én jegyesem, a kit ötven esztendeig gyászoltam s a kit Isten még egyszer megmutatott nékem. Eskövőnk előtt egy héttel ment le a föld alá és nem jött föl többé.“

Minden lélek tele lett bánattal, minden szem könnyel, mikor az egykori menyasszonyt most, az elhervadt, gyönge öregség alakjában látták, a vőlegényt pedig még mindig ifju szépségében.

A leány szivében ötven hosszu esztendőnek utána még egyszer föllobbant az ifju szerelem lángja; a legény azonban nem nyitotta föl többé ajkát, hogy mosolyogjon, nem a szemét, hogy reá ismerjen arájára.

A vén leány a bányászokkal kis szobájába vitette a halottat, mert hiszen ő annak egyetlene és ő neki van hozzá jussa, mig sirját megássák a temetőben.

Mikor másnap megásták a sirt a temetőben és a bányászok eljöttek a halottért, a vén lány kivette a szekrényéből a vörös szélü fekete selyemkeszkenőt, rákötötte vőlegényének nyakára, aztán kikisérte ünneplőben, mintha lakodalom napja volna, nem temetése.

És mikor az ifjut a temetőben letették a sirba, a vén leány azt mondta: „Aludjál jól, édesem, még egy kis darabig ebben a hideg nyoszolyában és várj. reám Én nemsokára jövök és akkor megint nappal lesz. A mit a föld egyszer visszaadott, más sodszor nem tartja meg.“

Azzal távozott és elmenőben még egyszer visszanézett.

E regényes történetet a valóság körébe vonja a vizaknai eset. Erről már tudományos adataink vannak dr. König Henrik, az időben nagyszebeni orvos tollából s ezek a meglepő közlések nagy feltünést keltettek az egész orvosi világban.

Dr. König Henrik vizsgálódásainak eredményét először a Münchener Med. Wochenschrift-ben (1892. 17. sz.) adta ki, majd a Festschrift zum fünf undzwanzigjährigen Professoren-Jubileum von dr. Walter Heineke (München, 1892) gyüjteményes müben és előterjesztette a magyar orvosok és természetvizsgálók 1893-iki brassai gyülésén is. E müből közlöm a következő adatokat:

Vizakna városát 1890. julius 3-án rettenetes felhőszakadás és jégeső látogatta meg. A szörnyü égiháboru közepett az Ekhó-akna nevü, 1824 óta

nem munkált sóbányában, mely vizzel volt elárasztva, földalatti dörgés, forrás hallatszott, a tőle mintegy 90 méternyire levő sóbányából pedig 15 méter magas és 0·5 méter átmérőjü, kéve alaku vizoszlop emelkedett föl és messze föcskendezte habját.

Ugyanekkor az Ekhó-aknában is emelkedett a viz, szélétől egész 20 méterig és erősen hullámzó, tajtékzó szinén a bánya támogatására egykor használt deszkák, gerendák között emberi holttestek usztak.

A földben történt forrongás nyilván áttörte az Ekhó-akna és az emlitett, szintén elárasztott sóbánya között levő elválasztó réteget.

Félelmes és nagyszerü volt ez a látvány. Másnap, mikor a vihar elült, bátor férfiak nagy veszedelem és fáradozás között, öt ép testet huztak ki az aknából, két nap mulva még egy hatodikat is.

Az öt halotton látható vágott, szurt és lőtt sebek kétségkivül arra vallottak, hogy ama honvédek maradványaival van dolgunk, a kik a magyar szabadságharcban, 1849 februárius 4-én Vizaknánál elestek s a kiket a következő nap beledobáltak az Ekhó-aknába.

Még nagyobb lett a csodálkozás, mikor a hatodik holttestben teljes bizonyossággal felismerték Kolla Mátyás szebeni koldusbirót, ki azelőtt három esztendővel öngyilkosságot követett el, az Ekhó-aknába ugorva.

E csodával határos hir hallatára az emberek ezrével zarándokoltak Nagy-Szebenből Vizaknára, ki gyalog, ki kocsin, ki vasuton, saját szemükkel győződni meg a hihetetlen dologról.

A csoda igazságnak bizonyult: Mátyás koldusbiróra mindenki ráismert.

A mi azt a kérdést illeti, hogy a többi öt holttest csakugyan az 1849-ben elesett honvédeké volt-e, nincsen helye a kételkedésnek.

Még élő szemtanuk egyhangulag vallották előttem, hogy Bem tábornok, miután a császári csapatok 1849 február 4-én legyőzték, több mint háromszáz hallottat hagyott hátra a csatatéren s e halottakat februárius 5-én meztelenül az Ekhó-aknába hányták, mert a 22 R. fokos hidegben keményre fagyott földbe lehetetlenség volt sirt ásni.

Az akkori krónikások is megerősitik a szemtanuk e vallomását; egyikök (Benedek Antal) igy ir: „Mikor 1849 ben Bem tábornokot a császáriak Puchner vezérlete alatt megrohanták és Vizakna mellett legyőzték, a csatatéren maradt, mintegy háromszáz halottat az akkori inspektor, Szász János parancsára, ebbe a bányába dobálták."

Kétségtelen tehát, hogy az aknából kikerült öt holttest ama katonáké közül való volt, a kik 1849 februárius 4-én a vizaknai csatában hősi halált haltak Magyarország szabadságáért.

A hatodik holttesten ing volt s mivel még szemöldöke, bajusza és részben a haja is megmaradt, teljes bizonyossággal föl lehetett benne ismerni Kolla Mátyást, az öngyilkos koldusbirót.

A tetemek boncolását dr. König Henrik végezte. Az igen nagy tudományos érdekességü jegyzőkönyvből mindazt közlöm, a mi a nem-orvos közönséget is illetheti.

A holttestek az összes szöveteknek sós vizzel való átivódása és a bensejükben történt sókristálylerakodás révén feltünő nehezek voltak.

A halottas merevség csekély, semmi rothadás, a szaguk olyan, mint a besózott husé. Fel voltak duzzadva és igen hasonlitottak az anatómiai célokra sokáig borszeszben tartott tetemekhez.

A bőr hamuszinü, kemény tapintatu, sima volt, csak a talpon és a tenyeren ráncos egy kicsit.

Minden haj és szőrözet eltünt, még pihe sem maradt sehol (a honvédekről van szó, nem az 1887-iki öngyilkosról.)

Az ajak, a száj, a szemhéj nyálkahártyája halavány és finom; valamennyi szem kicsurgott, ugy hogy az üvegtestnek és a lencsének nyomát sem lehetett találni.

A fül kagylóját, nyilását, valamint az orrlyukakat finom, tüalaku sókristályok lepték be. A köröm részint sima, fehér volt, részint erősen tapadó igen vékony, sárgás réteggel fedett, mely réteg alatt meglehetett látni még a köröm feketéjét is.

Miután a halottak huzamosabb ideig hevertek a levegőn s a viz elpárolgott, bőrük olyan volt az apró sókristályoktól, mintha cukorral lett volna behintve.

A mélységbe való vetéskor történt zuzódásokon kivül valamennyi testen látszottak a kardvágások, a háromszögü szuronydöfések és a lövések.

Egy tetemen követni lehetett az egész lövéscsatornát, mely a jobb bordaivtől a májon át, a bal tüdőkaréj alatt, kissé ferdén fölfelé, az alsó lapocka-izomig terjedt.

A boncoló orvos azt irja, hogy mikor késével végighasitotta ezeket a sókristályokkal teli testeket, nyikorgást hallott és olyasmit érzett, mintha szalonnabőrt vágna. A mellkas, a hasüreg, a sziv, a belek, az izületek telistele voltak a sónak kisebb-nagyobb kockaalaku kristályaival; és a vizsgálódót az lepte meg legjobban, hogy minden olyan frissnek látszott, mintha tegnapi halottakkal volna dolga.

Semmi belső rész nem volt, melyet ne járt

volna át meg át a megkristályosodott só. Még a csontvelőben is bőven mutatkoztak az apró sótáblácskák.

Dr. König Henrik számos kisérlettel győződött meg arról, hogy az Ekhó-akna vize a legkitünőbb konszerváló folyadék a laboratoriumban is.

Testrészek változatlanul maradnak meg benne; de a sürü sóoldatban mindan elrohad. Ez arra vall, hogy a honvédek testei épen maradásának oka nem csupán az Ekhó-akna vizében levő igen sok chlornatrium, hanem e viz kénsavas mész, jodnatrium, chlormagnesium, cholkalium, chlorcalcium tartalma is.

Az Ekhó akna vizét mindmostanig nem elemezték quantitative, de alkalmasint azonos a Thökölysóéval, mely Európának, sőt talán az egész világnak legerősebb jódos sósvize. Dr. König Henrik a vizaknai tünemény révén megdőltnek itéli azt a régi physiologiai tételt, hogy az emberi bőr nem bocsátja át a testet körülvevő folyadékokat.

Oszi éjjel.

Kies liget ölén
Összefont karokkal
Állok elmélázva.
Mellettem megszólal
Szép csendesen a lant,
A mint száz érzelem
Húrjába csap: szűmön
Majd bú, majd kedv terem.

Az éjnek lecsüngő,
Dús fekete selymén,
Ezer csillag-virág,
Mosolyogva szendén.
A hold olykor felhő-
Fátyolt von arcára,
Majd ismét letevén,
Mosolyg rám sugára.

A hűs lég hullámin
Egy-egy levél lebeg,
A mint aranysárgán
A fáról lepereg.
Hallgat vagy álmodik
A fuvalom talán?
Vagy elandalodik
A fülemile dalán?

Lombhullató fáknak
Sátra alatt állván,
Csüng szendén a lányka
Hű kedvese vállán.

Szinte hallni vélem
Szivök dobogását,
A mint hallom ajkok
Halk csók-suttogását.

A közel faluban
Lányok nótája szól,
Kisérve egy legény
Tilinkó-szavától.
A széles rétségen,
Ott a kerteken túl,
Földi csillag támad,
Midőn pásztortüz gyúl.

Elmerengve nézem
A szép természetnek
Szinelőadását —
Majd könyek peregnek
Végig szép csendesen
Szomoru orcámon:
Minek is vagyok én
Ezen a világon.

Sötét éj világom,
A bűnak éjjele,
Miként a csillagnak
Sötét éj az ege.
Sorsom tiétekkel
Hasonló csillagok:
Nem tudom, mikor: egy
Éjjen csak lehullok!...

Albrecht János.

Az arany venyige.*)

Irta: Tóth Béla.

Az időben, mikor az emberek még alchimista szemmel nézték a természetet, Európának egész tudományossága hitte, hogy Magyarországon a szőlő néhutt szinaranyat terem.

E mese keletkezése nem is egészen érthetetlen. Hazánk földéből gyakran kerültek és kerülnek elő kelta ékszerek, melyek között nem ritkák a csigavonalba görbitett arany és ezüst szálak. Az ilyen spirálisok nagyobbjai karperecek voltak; a kisebbek alkalmasint hajdiszül vagy lószerszámcifrázatul szolgáltak.

Kivált az utóbbiak formára igen hasonlók a szőlő tekergődző venyigéjéhez vagy indájához. Az alhcimisták képzelete és tudákossága mohón kapaszkodott az ilyesmibe. Ezek az emberek még olyasmire is vetemedtek. hogy szófejtés révén kerestek aranyat; a mi kő, fü, fa vagy bármicsoda

*) Mutatvány a szerző most megjelent nagyjelességü müvéből.

tárgy ilyen vagy amolyan nyelvü nevében megtalálták az arany deák, görög, német, szláv vagy akárminő nyomát, mindjárt azt következtették, hogy abban a jóságban aranynak kell lennie. Régi és immár gazdátlan poétai szólás, hogy a tiszta átlátszó bor olyan mint az arany.

Némelyek éppen hig aranynak mondták a nemes magyar bort. A szőlőfürtöt is gyakran hasonlitották az aranyhoz. Trópusokat nem egyszer értenek szó szerint. Valószinünek itélem, hogy a bor és a szőlő e költői atyafisága az aranynyal szülte azt a hiedelmet, mely szerint ama venyigéhez, indához hasonló arany tekercsek a tőkén termettek.

E hiedelmet alkalmasint a Mátyás király humanistái terjesztették. Pietro Ransano ezt irja az Epitome rerum Ungaricarum első fejezetében: „Et, quod est mirabile, in vinetis in aurifero loco satis, aureae virgulae, et ad digiti et ad semipedis longitudine, fatemur.“ (És, a mi csodálatos, az aranytermő helyeken lévő szőlőkben elég ujjnyi vagy fél lábnyi hosszu arany vesszőcskét szednek; a mi félét számosat, megvalljuk, mi is láttunk.) Marzio Galeotto, a Mátyás királyról szóló anekdotákban (De egregie, sapienter, iocose dictis et factis Matthiae Serenissimi Hungariae Regis) ezt jegyzi föl: „Unum referemus inaudinem et mirabile, quod nusquam gentium esse fertur, Mascitur enim ibi aurum ad similitudinem virgulti simile asparago. Monnunquam vero sicut capreoli circa truncum ritis intorti ad magnitudinem plerumque duorum cubitorum, quod nos vidimus saepe: sed ille aureus asparagus sive capreolus iuxta vites natus, non est auri valde puri. Est enim venae auri auri rhenanae,[1]) et annuli ex hoc naturali auro facti cum facile fiant, quis enim labor contorto auro digitum circomdare. Dicuntur sanare varrucas. Nam et ego quoque ex huiusmodi anreis virgultis annulum possideo.“

(Egy hallatlan s csodadolgot emlitek, miről azt mondják, hogy máshol sehutt nem fordul elő. Ott ugyanis arany terem, vessző alakban, hasonló a spárgához, néha meg a szőlőtőke körül tekergőzött kacs formájára, többnyire két arasznyi hosszaságban; mit sok izben láttunk.

De ez a szőlőtőke körül termett aranyspárga vagy kacs nem igen tiszta ércü, mivel oly erü. mint a rajnai arany, s azt tartják, hogy e természetes aranyból c inált gyürük, könnyen készülvén — mert semmi munkába nem kerül a karikára hajlitott aranyat ujjunkra vonni — meggyógyitják a szemölcsöket. A minthogy nekem is van efféle aranyvesszőből gyürüm. — Kazinczy Gábor forditása.)

E mesében egész a mult század közepéig rendületlenül hitt a tudományos világ, mind nálunk, mind a külföldön. Hitte még a józan itéletü Bél Mályás is, sőt Hungariae antiquae et novae prodromus (Nürnberg 1723.) cimü munkájában közli is egy olyan arany indának a szép rézmetszetü képét, melyet a tokaji hegyen egy „szőlővenyigéhez nőve“ találtak. Az arany tekercsben könnyü felismerni a tipikus kelta spirálist.

Happel Everhard Werner német orvos és regényiró (az Ungarische Kriegs-Roman szerzője, † 1690) Thesaurus Exoticorum cimü könyvében igy ir a magyar arany venyigéről:

„El nem mulaszthatom, hogy meg ne emlékezzem Magyarország legjelesebb termékéről, melyet aurum vegetabilenek neveznek, azaz termő aranynak.

Heinrich Martin hires eperjesi orvos jegyzeteiből tudom, hogy egy magyar nemesnek, Walpatakynak, szőlejében kertésze munka közben valami sárga hajtást pillantott meg, midőn ki akarta huzni, nem birta, mert gyökere mélyen benyult a földbe; majd kapával neki esett, de sehogy sem boldogult, végre nagy fáradsággal egy arasznyit letört belőle, a melyet egy aranymivesnek megmutatván, nagy örömére megtudta, hogy a legfinomabb és legtisztább arany.

Egy hét mulva a kertész visszatért az aranyat termő venyigéhez, akkorára az már ismét kinőtt, letört ujból egy pálcikát.

Addig járt igy az aranytőkére, mig gazdája s a hatóság neszét nem vették; de akkorára ő már igen meggazdagodott. Egy másik jobbágy szántás közben talált egy meggyökeredzett aranyrudat.

Volt néhány öl hosszu, a hogy végig kiásta. Természetesen nem tudta, mily becses kincsnek a birtokába jutott. Mikor egyszer Eperjesre egy nagy szekér fát fuvarozott, az ökörjáromba igazitotta az aranyrudat szögnek; meglátta ezt a városban egy aranymives, s mindjárt körülfogta a parasztot, a ki valami csekélységért el is adta azt neki.

Az aranymives tudakolta azt is, hol lelte, de mikor keresték, nem akadtak arra a helyre többe,

[1]) Horváth Géza (Az aranytermő szőlők meséje, Természettudományi Közlöny, XXVII. 505. l.) e szót igy olvasta: renani (sajtóhiba, renati helyett) és „ujraszületett“-nek fordítja, kérdőjellel, Kazinczy Gábor is megjegyzi a „rajnai arany“-nál: „talán az mi a classicusoknál (péld. Juvenál. IX. 31.) venu secunéa, azaz, nem tiszta, vegyes, salakos arany.“ Azt hiszem, a Horváth Géza olvasása és forditása a helyesebb; egyrészt, mert nincs nyoma, hogy a rajnai aranynak valaha silány hire lett volna, másrészt olvasni fogjuk, hogy a régi eszmélkedők azt hitték, hogy a szőlő a még csak zsengéjében levő aranyat szivja fel a földből: tehát mintegy „uj“ ez az arany.

soha. Még inkább csodálatra méltó az a szőlő, melyet Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem 1651-ben Patakon, Tokaj mellett leszüretelt: annak magja tiszta szinarany volt.

1670-ben „Kemene Lasko Viconte de Zemblin" szőlejében szintén lelt ek olyan szőlőt, melyben mag helyett aranyszemek voltak. Ugyanezen időben egy paraszt egy kiapadt patak ágyában hatalmas aranynövényt lelt.

Rádai Ferenc erdélyi fejedelem meg Patterson urnak olyan aranyanyagot ajándékozott, mely lágy és zsiros volt mint a vaj, de ha szabad levegőre vitték, megkeményedett, mint a többi rendes arany.

A magyarországi Kemény grófné állandóan egy arany drótocskát hordott az ujján, mely ugy karikába volt kunkorodva, mint egy gyürü; ez szőlő venyigén termett „bajusz" (szőlőkacs) alakjában.

Különös alakokat találnak néhol a termett aranyon; az ember csak csodálkozhatik rajt'. A drezdai kincstárban mutogatnak még ma is egy arany keresztet, mely tökéletes formában nőtt ki a földből. Danzigi de Royers egyszer kapott a spanyol királytól egy néhány font nehézségü ezüstöt, a melyen a leggyönyörübb képek, fák és növények látszottak; ez szintén Magyarországon termett. A schneebergi Szent-György tárnában egy ezüst emberkét leltek, a mely gyermeket cipelt a hátán.

De ki tudnaaz ország összes nevezetes kincseit és termett ásványait felsorolni? A természettudosok különféle véleménynyel vannak e csodás növényről; némelyek ugy tartják, hogy ily arany vessző ugy nő, mint a szarvasnak a szarva, csak az érző erő (a „fühlende Kraft") hiányzik belőle. De ezzel még nincs megmagyarázva némely gyümölcsben és fában lelhető aranymagocskák származása, mert azok rendesen lágyak mint a vaj.

Ezen lágy voltuk onnan eredhet, mert a szőlő és a fa gyökerein át szivja föl a földben rejtező aranynedvet s ugyancsak átszürődik rostjainak csatornáin, mig valahol megtelepedik és némileg összeáll." (Ford. Czahó Elemér, Vasárnapi Ujság 44: 45.)

Veszprémi István. Debrecen tudós főorvosa, Magyarországi öt különös el mélkedések (Pozsony, 1795.) könyvecskéjében az ide vágó irodalomnak nagy ismeretével szól a „magyarországi szőlőtőkéken nőtt s nevelkedett aranyról." — „Minthogy a mi magyar hazánkat a természetnek Ura oly sok ércnemekkel gazdagon megáldotta", irja Veszprémi, „számtalan irók vannak, kik az efféle szőlőkön termett aranyról gyakran emlékeznek, mint pl. Fortunius Licetus páduai doktor s professzor, Fulgoriusnak tanubizonyság tétele szerint azt beszéli, hogy látott volna ő Magyarországban Szerém városa körül nem egyszer vagy kétszer, hogy a szőlőnek kapcsai, melyek arra tekergődztenek, merő azon aranyból állottak, elannyira, hogy még pénzt is lehetett azokból verni.

Becherus is azt mondta, hogy látott ő is Magyarországon oly szőlőtőkét, a melynek nemcsak vesszejére miniegy szalmaszál vastagságu aranykapcsok reá tekerődzve voltanak, hanem még a szőlőnek szemeiben is finom aranymagvak lenni tapasztaltattanak.

„Heldi (Held) Máté, Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelemnek főorvos doktora beszélt egy mesét arról a szőlőtőkén uőtt magyarországi aranyról.

Midőn t. i. Rákóczy Zsigmond fejedelem 1655-ik évben Tokajon tul, sárospataki várában mulatna, egyszer ebéd közben oly szőlőfürtök tétettenek föl az asztalra, a melynek szőlőszemeiben a bennök levő magvak a héján nem különben átlátszó képek gyanánt fénylettenek, mint az arany szokott tündökleni.

Általadta a fejedelem a vele ebédlő orvos doktorának; Heldinek az aranyos szőlőfürtöket, hogy mit itélne felőlük, ő pedig kezével megtapogatván, azt felelte urának tudakozódására a jelen levőknek hallatokra, hogy a szőlőszemek nyilvánságosan aranynyal volnának teljesek. Idővel Heldi Máté doktor ezen dologról poroszlai (Wratislavia) nevezetes orvost Sachsiust is levelében dicsekedve tudósitotta.

Ezt az emlitett históriácskát mind Henninius, mind Kölcséri Sámuel is irásaikban előhozzák. Franckenstein Márton eperjesi doktorról is iratik, hogy ő neki magának is voltan ak a tokaji szőlőhegyről bekerült olyantén szőlőfürtje és magvai, melyekben arany találtatott, és hogy ő ez dolog felől még más két hasonló historiáknak előszámlálásával 1659 dikben Sachsius nevü barátját bő beszéddel bizonyossá tette volna.

„Ugy iratik közönségesen, Kölcséri tudósitása szerint, hogy a bécsi császári kincstartó házban is tartatik ujságul egy oly drót módra kerekdeden összetekergődzött aranyszál, a mely csak magában ugy nőtt s nevelkedett volna fel a földből a tarcai határon négy mérföldnyire Eperjes városától; a nehézségre nézve harmadfél latnyinak, hosszuságára nézve pedig egy rőfnek mondatik."

(Vége köv.)

Egyről-Másról.

Arany János irókészlete. Nagy-Szalontán nemrégiben avatták fel ünnepiesen a régi Csonka-toronynak belsejét Arany-emlékszobává.

Oda helyezték el a nagy költőre emlékeztető apró tárgyakat, közöttük azt az irókészletet is, melyet Arany husz éven át használt.

Csiky Kálman müegyetemi tanár küldte el a nagy-szalontai Arany János-Emlék-Egyesületnek, ő pedig 1879-ben kapta Arany nejétől. A „Toldy szerelme" megjelenése után volt az, mikor a kiadója: Ráth Mór járt a költőnél a kiadás ügyében s megpillantván asztalán a tintatartót, azt a megjegyzést tette, hogy Arany János asztalára nem való az a szegényes készlet.

Mire Arany azt válaszolta, hogy ő azzal nagyon meg van elégedve, már husz év óta használja s kitart még addig a rövid ideig, mig szükség lesz reája. Mind a mellett is másnap egy diszes rókészlet volt a költő asztalán. De ő nem minden ellenkezés nélkül engedte nejének, hogy a megszokott ócska tárgyat az ujjal kicserélje.

Igy jutott birtokába több más ajándékul kapott emléktárgygyal együtt, a mely már az Arany-szobában van elhelyezve, a hol mint „Dr. Csiky Kálmán müegyetemi tanár és neje, Gönczy Etelka ajándéka" szerepel. A tintatartó egyébként nem valami disztelen tárgy.

Állványa sötétpiros keményfából való volt, sárgaréz-cifrázatokkal. A tinta- és porzótartó üveg, de szintén rezes cifrázatu fakupokkal. A szerszámot Arany akkor vette, a mikor lakását Nagy-Kőrösről Budapestre tette át.

*

Rendkiviili hőségek. Az idén még olyan országokban is, a hol máskor türhető, rettenetes hőségek voltak.

De a krónikások feljegyzései szerint a multban is történtek ilyen nagy rendellenességek. Igy például az 588-ik esztendőben olyan nagy volt a forróság, hogy még decemberben is virultak a rózsák olyan helyeken, a hol más decemberekben a jégvirágok szoktak nyilni.

A 995-ik esztendőben a fákat a mezőn meggyujtotta a nap izzó heve: az ezredik esztendőben pedig olyan természetellenesen meleg volt, hogy az emberek azt hitték, vége a világnak. Az ujabb korban nagy hőséget mutatott az 1793-ik, 1800-ik és az 1811-iki esztendő.

Mig 1793-ban májusban a ternométer 10-on állott és juniusban még elviselhetetlen volt a hideg, julius hónapjában a hőmérséklet hirtelen harminc-nyolc fokra emelkedett. Tavaly augusztusban is óriás volt a meleg, az idei állapotot pedig legjobban jellemzi, hogy a londoniak nagy kinokat szenvedtek a hőségtől.

Vizben is nagy volt a hiánya, ugy hogy London nyugoti részében eltiltották az utcai és kerti locsolást. A déli grófságok még többet szenvedtek a hőségtől, mint London, az erdőégések gyakoriak. Egy helyen négyezer fiatal fenyő égett le.

Pembrokshireből a juhokat mérföldekre hajtották el itatásra, ugy, hogy a juhoknak nem volt erejük a visszatérésre. Londonban naponkint kétezer tonnára emelkedett a jégszükséglet.

*

Az Elysée-palota zárai. Felix Faure az Elysée-palota összes zárait ki akarta cseréltetni és olyan sárgarézlapokat akart alkalmazni a kulcslyukokra, a melyek a nagy N helyett saját nevének kezdőbetüit viselik.

A halál azonban megakadályozta nevezetes reformterveiben. A mint értesülünk, e sárgarézlapocskákat mégis csak ki fogják cserélni, csakhogy most R F-et, a francia köztársaság kezdőbetüit fogják az ajtózárakra vésetni.

*

Az elektrotechnika és a kőszén. Korunk egyik legnagyobb törekvése a szénnek direkt elektromossággá való elégetése. Napról-napra közelebb jutnak a technikusok ehhez a célhoz, de a gyakorlatba nem lehet még átvinni, mert óriási nehézségekkel jár nagyban megismételni a laboratoriumi kisérleteket.

Pedig drótnélküli távirás, a villamos vontatás, az erőszállitás mind-mind csekélység ehhez a korszakalkotó törekvéshez képest.

Ha valaki a szenet ugy tudná elégiteni, hogy annak 8 ezer kaloria energia készletéből 90 százalék értékesüljön a mai 10 százalék helyett, akkor nem volna életünkben egyetlen olyan mozdulat sem, melynek segitségére ne lehetne felhasználni az elektromosságot.

És most az a kósza hir járja be a világot hogy Edison ezt a találmányt megcsinálta. Hogy mi igaz a dologból, az még a jövő titka.

*

Őskori kenyér. A berlini királyi muzeumban egy darab 4500 éves kenyér látható üvegszekrény alatt. Az őskori kenyeret Mentuhotep egyiptomi királyné szarkofágjában találták, a ki Kr. e. 25 évszázaddal élt. A több mint 4000 éves kenyér formátlan, kemény mint a kő, fekete és olyan likacsos, mint a koksz. Bár gabonaszemeket és mandulát találtak benne, az ize nem valami különös lehetett.

Nyomatott a „Hunyadi Mátyás" irodalmi és könyvnyomdai intézetében. Budapest, 1899. Zöldfa-utca 43. sz.